

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE

TEZE K DISERTAČNÍ PRÁCI

České vysoké učení technické v Praze

Fakulta architektury

Ústav památkové péče

Mgr. Jan Uhlík, MBA

MEZI NADĚJÍ A ZMAREM

**Rekonstrukce a nové realizace v historických částech Prahy
na přelomu 19. a 20. století
v kontextu dobových úvah o památkové péči**

Doktorský studijní program: Architektura a urbanismus

Studijní obor: Dějiny architektury a památková péče

Teze disertace k získání akademického titulu "doktor", ve zkratce "Ph.D."

Praha, září 2022

Disertační práce byla vypracována v kombinované formě doktorského studia na Ústavu památkové péče Fakulty architektury ČVUT v Praze.

Uchazeč: Mgr. Jan Uhlík, MBA
Ministerstvo kultury
Maltézské náměstí 1, 118 11 Praha 1

Školitel: doc. Ing. arch. Milena Hauserová, CSc.
Ústav památkové péče
Fakulta architektury ČVUT v Praze
Thákurova 9, 166 34 Praha 6 - Dejvice

Oponenti:

.....

.....

Teze byly rozeslány dne:

Obhajoba disertace se koná dne v hod. před komisí pro obhajobu disertační práce ve studijním oboru Dějiny architektury a památková péče v zasedací místnosti č Fakulty architektury ČVUT v Praze.

S disertací je možno se seznámit na děkanátě Fakulty architektury ČVUT v Praze, na oddělení pro vědeckou a výzkumnou činnost, Thákurova 9, 166 34 Praha 6 - Dejvice.

.....
předseda komise pro obhajobu disertační práce
ve studijním oboru
Dějiny architektury a památková péče
Fakulta architektury ČVUT, Thákurova 9, 166 34 Praha 6

OBSAH

1. SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY	6
2. CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE	10
3. METODY ZPRACOVÁNÍ	11
4. VÝSLEDKY	15
5. ZÁVĚR	27
Seznam v tezích použité literatury	31
Seznam prací disertanta vztahujících se k disertaci	37
Ohlasy	39
SUMMARY	41
Klíčová slova	42
RESUMÉ	43
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	44

1. SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY

Komplexnější pohled na problematiku vzájemného ovlivňování teorie památkové péče a stavební praxe v historických částech Prahy na přelomu 19. a 20. století dosud chybí, k dispozici jsou pouze studie a stati zabývající se z různých úhlů pohledu jednotlivými kauzami. Nejvýznamnější z nich je bezesporu otázka asanace Josefova a části Starého Města, které se v mnoha článcích snad ve všech v Praze vycházejících periodikách věnoval tehdejší tisk. Současný pohled nabízí sborník prací *Pražská asanace* z roku 1993 připravený k 100. výročí vydání asanačního zákona¹ nebo monografie americké badatelky Cathleen M. Giustino *Tearing Down Prague's Jewish Town: Ghetto Clearance and the Legacy of Middle-Class Ethnic Politics around 1900*.² Stejně tak byly v dobovém tisku široce reflektované kauzy týkající se úprav bezprostředně s asanací souvisejících či na ni navazujících (řešení komunikace spojující Václavské náměstí se Staroměstským náměstím, soutěže na dostavbu Staroměstské radnice a další). Ve všech těchto diskusích se významně angažoval Klub Za starou Prahu, od roku 1910 i nově založeným klubovým Věstníkem, který se stal jedním z nejdůležitějších zdrojů našeho poznání soudobých názorů na péči o historickou pražskou zástavbu a její jednotlivé části. Nepřehlédnutelná byla rovněž role Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy³ založené usnesením presidia rady královského hlavního města Prahy v červnu 1893, jejímž hlavním cílem bylo stát se „*poradním sborem pro zachování a udržování památek stavebních, uměleckých a archeologických (praehistorických a historických) [...] jenž by postupem času sestavil úplný inventář těchto památek, jež by buď regulací, přestavbou, zanedbáním, nevhodným umístěním nebo nepřipadnou opravou v nebezpečí se octly*“.⁴ Zápisy z jednání Komise a šest svazků jejích Zpráv, které vycházely v letech 1904–1915, obsahují řadu jinak obtížně dostupných informací o stavebních aktivitách ve městě a názorech zástupců širokého spektra odborných institucí a zájmových spolků na otázky nakládání s architektonickým a urbanistickým dědictvím metropole.

Zkoumání architektury přelomu 19. a 20. století v posledních desetiletích významným způsobem pokročilo a oprostilo se od starších klíšé a názorových schémat. Postupně se objevují práce, které moderním způsobem

¹ HRŮZA, 1993.

² GIUSTINO, 2003.

³ V dalším textu uváděná též jako Soupisná komise nebo Komise.

⁴ *Věstník obecní král. hlav. města*, 1894.

reflektují nejen období jako celek a jeho teoretická východiska, ale snaží se postihnout dobovou architekturu z pohledu stavebních typů či regionálních specifik. K nejvýznamnějším pracem patří Lukešova stať v *Dějínách českého výtvarného umění*⁵ či příslušné kapitoly Šváchovy knihy *Od moderny k funkcionalismu*.⁶ Důležitým zdrojem poznání pražské architektury uvedeného období je publikace *Praha 1891–1918 (Kapitoly o architektuře velkoměsta)*⁷ a jednotlivé díly *Uměleckých památek Prahy*,⁸ vybraným urbanistickým projektům se věnuje disertační práce Kláry Brůhové *Praha nepostavená*.⁹ Z dobových tiskovin zabývajících se architekturou a urbanismem – návrhy i realizacemi – je třeba, vedle již uvedených Věstníku Klubu Za starou Prahu a Zpráv komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy, zmínit především periodika Architektonický obzor, Dílo, Stavitelské listy, Styl, Technický obzor, Umělecký měsíčník, Volné směry a Zprávy spolku architektů a inženýrů v království Českém. Velkým problémem ovšem stále zůstává skutečnost, že až na výjimky chybí pro architekty působící v druhé polovině 19. století a na počátku 20. století monografické studie, které by zhodnotily jejich dílo v širších souvislostech a zároveň poskytlly základní srovnávací materiál pro další umělecko-historická bádání.

Z dobové literatury věnované tehdejším významným urbanistickým koncepcím jsou klíčové především reflexe Haussmannovy přestavby Paříže a budování vídeňské Ringstrasse a práce Baumeistera, Stübgena, Sitteho a Bulse.¹⁰

V literatuře věnované otázkám památkové péče, resp. ochrany kulturního dědictví lze najít celou řadu textů poskytujících cenný vhled do námi zkoumané problematiky. K nejzávažnějším z nich patří, i přes více než sto let, které uplynuly od jeho vzniku, klasické dílo Aloise Riegla *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*,¹¹ na které o třináct let později svojí prací *Katechismus der Denkmalpflege* navázal jeho žák Max Dvořák.¹² Obě práce vyšly v poslední době v českém překladu,¹³ první z nich doplněná o překlad Rieglova článku *Neue Strömungen in der Denkmalpflege* a Hlobilovou pronikavou studií *Alois Riegl a teorie moderní památkové péče*. Velký význam pro formování dobové teorie oboru u nás mají též stati Zdeňka Wirtha publikované ve Stylu, Věstníku Klubu Za starou Prahu i dalších

⁵ LUKEŠ, 1998.

⁶ ŠVÁCHA, 1994.

⁷ SVOBODA – LUKEŠ – HAVLOVÁ, 1997.

⁸ VLČEK, 1996; BAŤKOVÁ, 1998; VLČEK, 1999; VLČEK, 2000.

⁹ BRŮHOVÁ, 2014/2015; tiskem BRŮHOVÁ, 2017.

¹⁰ BAUMEISTER, 1876; STÜBBEN, 1890; SITTE, 1889; BULS, 1893.

¹¹ RIEGL, 1903.

¹² DVOŘÁK, 1916.

¹³ RIEGL, 2003; DVOŘÁK, 2004.

periodikách. Zásadního charakteru je zejména článek, který vyšel v roce 1907 v Českém časopise historickém pod názvem *Zachování a ochrana historických a uměleckých památek – Vývoj otázky v XIX. století*.¹⁴ Z novějších tuzemských prací nelze opomenout Pavlův článek *Dějiny památkové péče od osvícenectví do I. světové války*,¹⁵ dvoudílná skripta Vlastimila Vintera¹⁶ či kratší Czumalův text *Teoretická východiska a předpoklady památkové péče ve sborníku Péče o architektonické dědictví (I. díl)*.¹⁷ Zásadní charakter mají Hlobilovy práce, ať již se jedná o studii *Teorie městských památkových rezervací (1900–1975)*¹⁸ nebo nedávno souborně publikované jednotlivé kratší stati věnované aktuálním otázkám památkové péče.¹⁹ I když v posledních desetiletích v českém prostředí chybí systematictější dialog o teoretických otázkách oboru a jeho hodnotovém ukotvení, objevují se podnětné práce věnované dílčímu okruhu problémů.²⁰

Z dobové zahraniční literatury mají zásadní význam, vedle již zmíněných děl Riegla a Dvořáka, texty Viollet-le-Duca, Ruskina, Boita, Dehia či Ehardtta. Podrobné dějiny vídeňské Ústřední komise s řadou případových studií věnovaných památkovým kauzám v celé předlitavské části monarchie přináší publikace *Zur Geschichte der österreichischen Denkmalpflege*.²¹ Aktuální pohledy na problematiku péče o kulturní dědictví a její hodnotové ukotvení odrážející se v různých přístupech k tvorbě hodnotových struktur památek lze nalézt například u Freye, Kiesowa, Muños Viñase, Martina a Krautzbergera nebo Lipeho.²² Blížší pohled na jeden z neznámějších a nejrozšířenějších hodnotových modelů – koncept tzv. mimořádné univerzální hodnoty – který je kritériem pro zapisování kulturních a přírodních statků na Seznam světového dědictví představuje Jokilehtova studie z roku 2008.²³ Moderní trendy vnímání kulturního dědictví odráží rovněž výstupy výzkumu Getty Conservation Institute vedeného na přelomu tisíciletí.²⁴ Celkový přehled

¹⁴ WIRTH, 1907.

¹⁵ PAVEL, 1975.

¹⁶ VINTER, 1982.

¹⁷ CZUMALO, 2008.

¹⁸ HLOBIL, 1985.

¹⁹ HLOBIL, 2008.

²⁰ Například RADOVÁ, 1987; LÁSKA, 2000; KROUPA, 2001; KROUPA, 2004; JESENSKÝ, 2009; JESENSKÝ, 2015; HŮRKOVÁ – PRÍX, 2019. Inspirativní pro další výzkum jsou též výsledky projektu programu NAKI II *Původ a atributy památkových hodnot historických měst České republiky (DG16P02R025)* řešeného v letech 2016–2020 na Fakultě architektury ČVUT v Praze ve spolupráci s Ústavem teoretické a aplikované mechaniky AV ČR (řešitelem byl Jan Jehlík).

²¹ BRÜCKLER, 2020; FINGERNAGEL-GRÜLL, 2020.

²² FREY, 1997; KIESOW, 2000; MUÑOS VIÑAS, 2005; MARTIN – KRAUTZBERGER, 2006; LIPE, 2006.

²³ JOKILEHTO, 2008.

²⁴ Zejména AVRAMI – MASON, 2000 a DE LA TORRE, 2002.

o vývoji oboru, klíčových teoretických koncepcích a aktuálních trendech a úvahách poskytují obsáhlá díla Jokilehta a Glendinninga.²⁵

Z archivních fondů jsou cenné především materiály nacházející se v Archivu architektury a stavitelství Národního technického muzea, Archivu hlavního města Prahy, Archivu Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Archivu Klubu Za starou Prahu, Národním archivu a v oddělení dokumentace Ústavu dějin umění AV ČR.

²⁵ JOKILEHTO, 1999; GLENDINNING, 2013.

2. CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE

Práce by měla rozšířit a doplnit stávající kusé znalosti o vlivu aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče na stavební praxi v metropoli na přelomu 19. a 20. století. Měla by rovněž ukázat, zda existovalo i zpětné ovlivňování podoby teorie oboru praktickými zkušenostmi, a pokud ano, do jaké míry a jakých forem nabývalo. V neposlední řadě by výsledky výzkumu měly umožnit kritické zhodnocení dnešních představ o podobě těchto interakcí a vytvořit předpoklady pro posouzení dopadu nových zjištění na současnou památkovou péči.

Na základě studia dané problematiky se disertační práce snaží ověřit pracovní hypotézu, která předpokládá, že k ovlivňování stavební praxe soudobými idejemi památkové péče docházelo obecně ve větší míře, než se dnes soudí. Předpokládá též, že existovalo i zpětné ovlivňování podoby teorie oboru stavební praxí a nově se vynořujícími urbanistickými koncepcemi, toto ovlivňování ale mělo živelnější, hůře uchopitelnou podobu vycházející, spíše než z nějaké jednotné koncepční platformy, z aktuálních představ a potřeb jednotlivých stavebníků a tvůrčích architektů.

Klíčové otázky, na které hledá výzkum v rámci práce odpověď, zahrnují:

- jaké přístupy převládaly u aktérů jednotlivých projektů z hlediska chápání/respektování obecných a specifických památkových hodnot?²⁶
- existoval u nich v chápání/respektování těchto hodnot v průběhu sledovaného období nějaký posun? Pokud ano, jaký? Čím byl vyvolaný?
- jaká byla návaznost v chápání těchto hodnot a jeho posunu v čase na pronikání zahraničních teoretických koncepcí péče o památky?
- jak se lišila situace v Praze od situace v menších českých městech?
- jaké shody a rozdíly nacházíme mezi dnešními trendy a přístupy k péči o kulturní dědictví a situací ve sledovaném období? V čem je pro naše dnešní uvažování přínosná znalost situace na přelomu 19. a 20. století?

²⁶ Použitá terminologie vychází ze struktury památkových hodnot popsané v kapitole 2.1.2. disertační práce.

3. METODY ZPRACOVÁNÍ

Uvedeným cílům byly přizpůsobené použité metody výzkumu. Jejich základem byl průzkum archivních fondů a studium veškeré dostupné literatury.²⁷ Toto úvodní stadium bádání rozkrylo velkou šíři zkoumané problematiky, což si vyžádalo výraznou orientaci na kvalitativní stránku výzkumu (pečlivý výběr kauz/projektů pro hlubší rozbor). Významným nástrojem při identifikaci vhodných případových studií pro následnou detailní analýzu (**Tabulka 1**) se stal přehled vybraných projektů v historických částech Prahy, které byly na přelomu 19. a 20. století řešené Komisí pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy a Klubem Za starou Prahu. Přehled tvoří **Přílohu 1** disertační práce. Cílem byla vyváženost výsledného souboru tak, aby zvolené urbanistické projekty a (ne)realizované proměny vybraných staveb a architektonických souborů reprezentovaly široké spektrum zamýšlených i uskutečněných stavebních akcí v historickém jádru metropole ve sledovaném období. Při výběru hrála důležitou roli i dostupnost dobového materiálu reflektujícího tehdejší názory všech zainteresovaných subjektů.

Vybrané pražské urbanistické projekty konce 19. a počátku 20. století
<ul style="list-style-type: none">– Bourání hradeb města a myšlenka pražské okružní třídy– Pražská asanace– Uvolnění komunikace mezi Václavským a Staroměstským náměstím– Průlom U Klíčů– Veřejné soutěže na regulační plány: Malá Strana a přiléhající část Hradčan, Staré Město pražské a Petrská čtvrť– Regulace vltavských břehů (Malá Strana, prostor mezi Čechovým mostem a mostem Františka Josefa I.)– Zástavba podskalského nábřeží a prostoru pod Emauzy– Návrhy úprav Vyšehradu
Vybrané stavby a architektonické soubory v historických částech Prahy a jejich (ne)realizované proměny na přelomu 19. a 20. století
<ul style="list-style-type: none">– Vladislavský trakt Pražského hradu– Palác Straků z Nedabylic čp. 476/III

²⁷ Viz kapitola 1 tezí.

- Severní průčelí Staroměstského náměstí (domy čp. 931/I, 932/I a 933/I)
- Husův pomník na Staroměstském náměstí
- Románský dům čp. 16/I
- Dům U černé Matky Boží čp. 569/I
- Braunův dům čp. 730/II
- Vybrané menší kauzy:
 - a) Komplex dílen a skladů kulis Národního divadla čp. 438/II v Apolinářské ulici
 - b) Dům čp. 922/I v Dlouhé ulici
 - c) Úprava domů čp. 55/III a 56/III přiléhajících k jižní Malostranské mostecké věži

Tabulka 1 Případové studie vybrané pro hlubší rozbor v disertační práci.
Zpracoval: Jan Uhlík, 2022.

Pro účely komparativního exkurzu do vztahu centrum – periferie byly využity výsledky výzkumu uskutečněného v letech 2016–2017 v Kutné Hoře, Pelhřimově a Šumperku v rámci řešení obdobně zaměřeného grantového projektu podpořeného Českým vysokým učením technickým v Praze.²⁸

Ve vlastním umělecko-historickém výzkumu byly aplikované nejen tradiční metody jako heuristika, archivní průzkum či formální analýza, ale i aktuální metody interdisciplinárních oborů, jako vizuální studia, komparatistika a kulturní studia.

K analýze interakcí mezi teorií památkové péče a realizační praxí byl vytvořený referenční hodnotový model, který využívá poznatků získaných na základě studia tuzemských i zahraničních hodnotových struktur a podstatným způsobem je rozšiřuje a přepracovává v souladu s požadavky kladenými na tento druh výzkumu.²⁹ Vychází přitom z předpokladu, že hodnota architektonické, resp. urbanistické památky je tvořená památkovými hodnotami díla a dalšími hodnotami díla nad rámec památkových hodnot.

Tabulka 2 schematicky znázorňuje vnitřní strukturu modelu s důrazem na hierarchizaci a vzájemné vazby jednotlivých hodnot.

²⁸ Projekt SGS16/178/OHK1/2T/15 *Obnova historických částí malých měst (Kutná Hora, Pelhřimov, Šumperk) a nové realizace v nich na přelomu 19. a 20. století v kontextu dobových úvah o památkové péči.*

²⁹ Podrobně o modelu, východiscích jeho tvorby a vnitřní struktuře v kapitole 2.1. disertační práce.

I. Památkové hodnoty díla

A. Obecné památkové hodnoty

1. Autenticita díla
2. Celistvost díla
3. Vzácnost díla

B. Památkové hodnoty specifické pro jednotlivé oblasti

1. Památkové hodnoty urbanistického charakteru
 - a) *Význam pro vzhled sídla nebo krajiny jako celku*
 - b) *Význam objektu pro utváření prostoru a/nebo atmosféry ulice nebo prostranství*
 - c) *Význam objektu pro vytváření měřítka (proporcí) v bezprostřední blízkosti monumentální stavby*
 - d) *Význam objektu pro doložení podstatného zbytku historické urbanistické koncepce*
2. Památkové hodnoty uměleckohistorického charakteru
 - a) *Umělecká hodnota objektu*
 - b) *Význam objektu jako dokladu určité vývojové fáze daného slohu (uměleckého stylu), resp. význam celku jako dokladu určité epochy urbanistického vývoje*
 - c) *Význam objektu/celku pro posouzení vývoje v tvorbě významného umělce/urbanisty*
3. Památkové hodnoty historického charakteru
 - a) *Význam objektu/celku jako dokladu politických, náboženských, hospodářských, sociálních a kulturních poměrů určité společenské formace/historické epochy a jejich regionálních/dobových specifík*
 - b) *Význam objektu jako připomínky významných dějinných událostí a jejich dobové reflexe*
 - c) *Význam objektu jako místa spojeného s narozením, činností nebo úmrtím proslulé osobnosti*
 - d) *Význam objektu/celku pro národopisná studia a dějiny venkova*
 - e) *Objekt/celek jako symbol reprezentující celou obec/region/národ nebo místo se vzpomínkovou hodnotou lidové paměti*
4. Památkové hodnoty stavebně-technického charakteru
 - a) *Význam objektu jako důležitého dokladu vývoje techniky*
 - b) *Význam objektu jako dokladu určitého konstrukčního řešení nebo způsobu provedení*
 - c) *Význam objektu/celku pro posouzení vývoje v tvorbě významného inženýra/architekta/stavitele*

II. Další hodnoty díla nad rámec památkových hodnot

A. Ekonomická hodnota díla

1. Přímá užitná hodnota
2. Nepřímá užitná hodnota

B. Hodnota novosti

1. Absolutní hodnota novosti
2. Relativní hodnota novosti

C. Hodnota modernosti

1. Absolutní hodnota modernosti
2. Relativní hodnota modernosti

Tabulka 2 Hodnotový model pro analýzu subjekto-objektových vztahů v oblasti památkové péče. Zpracoval: Jan Uhlík, 2022.

Celistvost a uzavřenost této modelové struktury umožnila metodicky konzistentní přístup ke zkoumání vybraných teoretických koncepcí památkové péče i komplexních interakcí mezi teorií oboru a architektonickou praxí. Pevná referenční struktura hodnot byla výhodná při analýze rozsáhlejšího vzorku případů, protože usnadnila jejich porovnávání mezi sebou, identifikaci společných rysů / podstatných rozdílů a následné vyhodnocení. Model byl v disertační práci využíván jak pro získání statického obrazu o dané problematice (studium teoretických názorů, resp. přístupů k vybrané kauze tak, jak se jevíly v dané době), tak obrazu dynamického (analýza proměn názorů na určitý okruh problémů v delším časovém horizontu).

Ověřování modelu bylo uskutečněné na dílčích výstupech, které zahrnovaly jak jeho teoretickou,³⁰ tak i praktickou (aplikační) stránku.³¹

³⁰ Například přednáška s názvem *Katechismus Maxe Dvořáka v kontextu památkové péče jeho doby* na konferenci k 100. výročí Katechismu památkové péče Maxe Dvořáka pořádané ČNK ICOMOS (listopad 2016) a článek na toto téma ve Zprávách památkové péče (UHLÍK, 2016) nebo stať UHLÍK, 2019.

³¹ Diskuse problematiky obnovy štitového charakteru jižní fronty centrálního pelhřimovského náměstí a fasády hotelu Rosol počátkem druhého desetiletí 20. století (UHLÍK, 2017), studie UHLÍKOVÁ – UHLÍK, 2021, patří sem rovněž výstupy vytvořené v rámci řešení již zmíněného projektu SGS16/178/OHK1/2T/15.

4. VÝSLEDKY

Případové studie vybrané pro hlubší rozbor v disertační práci představují na první pohled velmi různorodý materiál zahrnující jak rozsáhlé počiny zásadním způsobem měnící historické části města, tak i komornější projekty, které zasahovaly jen dotčený objekt a jeho bezprostřední okolí. To bylo ostatně i smyslem výběru těchto studií – obsáhnout v nich typově co nejširší škálu situací a problémů, se kterými se setkávala památková péče v Praze na konci 19. a na začátku 20. století. Přes tuto různorodost však lze při bližším pohledu na ně identifikovat některé jejich společné rysy – ať již se jedná o klíčové památkové hodnoty, chápání a respektování těchto hodnot ze strany jednotlivých aktérů³² nebo přístupy k prosazování aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče do stavební praxe.

Již od druhé poloviny šedesátých let 19. století, kdy padlo rozhodnutí o bourání městských hradeb a začala se intenzivněji řešit problematika dalšího rozvoje metropole, se do centra pozornosti dostala otázka urbanistických hodnot centrálních částí města. Pod vlivem výsledků projektu přestavby Paříže a probíhajícího budování Ringstrasse spojeného s úpravami historického centra Vídně se úvahy soustřeďovaly na hledání způsobů zlepšení zdravotních podmínek obyvatel, podpory rozvoje obchodu a průmyslu a umocnění estetických kvalit zástavby s důrazem na užité hodnoty řešení nedílně spjaté s důrazem na hodnoty novosti a modernosti. S tím samozřejmě souvisela nutnost regulování staré zástavby ve jménu rozvoje města. Spolu se zamýšlenou obnovou památkově hodnotných objektů na základě principů dobově aktuálních stylových restaurací by v případě realizace znamenaly tyto ideje výraznou změnu jak obecných památkových hodnot historického jádra jako celku i jeho jednotlivých staveb, tak jeho památkových hodnot urbanistického a uměleckohistorického charakteru. Zůstává určitým paradoxem, že k realizaci těchto změn nedošlo nikoliv kvůli odporu k prosazovaným hodnotám,³³ ale z důvodu upřednostňování rychlé návratnosti prostředků vynaložených na odkoupení opevnění ze strany magistrátu a patrně i osobních ekonomických zájmů pozemkových spekulantů a stavebníků. Když se potom o dvacet let později připravoval asanační projekt, který v zásadě na tyto představy navazoval, situace se z hlediska interpretace památkových

³² Jednalo se o stavebníky, tvůrčí architekty, stavitele a představitele úřední moci na jedné straně a instituce či jednotlivce angažující se v ochraně kulturního dědictví minulosti na straně druhé (viz též kapitoly 3.1. a 3.2. disertační práce).

³³ Uvedené myšlenky byly v dané době naopak široce akceptované a vítané z hlediska jejich přínosu pro Prahu.

hodnot pražské historické zástavby začínala měnit. Na jedné straně zde byly spisy Baumeistera a Stübgena, které kladly při úpravě městského organismu jednoznačný důraz na užitné hodnoty a s nimi spojené hodnoty novosti a modernosti, tedy ty hodnoty, které tvořily ideový základ nejen konceptu asanace, ale i řady dalších diskutovaných úprav historického jádra Prahy.³⁴ Na straně druhé se vzrůstajícímu povědomí odborných památkářských kruhů i veřejnosti o urbanistických hodnotách dochované historické zástavby dostávalo podpory z teoretických spisů Sitteho a o něco později i Bullse, kteří si uvědomovali vzácnost a jedinečnost autenticky dochovaných historických prostorových kompozičních schémat a stavebních forem. Měnil se pozvolna i přístup k jednotlivým památkově cenným objektům a stavebním souborům. Restaurační principy byly postupně, pod vlivem pronikajících konzervačních myšlenek, vycházejících z Ruskinových idejí rozvinutých Dehiem, Rieglem a později i Dvořákem, nahrazované snahou o ohleduplnější nakládání s autentickou stavební substancí a formou dané stavby. Památkáři si přitom byli dobře vědomi toho, že obecné i specifické památkové hodnoty děl nelze úspěšně prosazovat bez ohledu na kontext. Ve středoevropském prostoru byly známé názory Boita propojující konzervační a restaurační přístup a vědomí nutnosti hledat kompromisy mezi těmito dvěma přístupy nacházíme i u Riegla. V průběhu celého sledovaného období se tak setkáváme s postupným prosazováním teoretických koncepcí zdůrazňujících význam zachování autenticity díla a tematizace vztahu památky a jejího okolí, respektive novostavby v památkově hodnotném prostředí.

Recepce těchto změn a úroveň chápání, respektive vnímání příslušných obecných a specifických památkových hodnot byla u aktérů sledovaných případových studií rozdílná a měnila se v průběhu doby nejen v závislosti na promýšlení a osvojování si nových myšlenek na teoretické úrovni, ale též na základě zkušeností získávaných při řešení jednotlivých kauz. Proces památkového hodnocení tak odrážel skutečnost, že hodnoty přisuzované památce nejsou objektivní, neměnnou vlastností objektu, ale podléhají kontinuálním časoprostorovým změnám, které reflektují širší kontext daného společensko-ekonomického systému jako celku a jeho specifických preferencí. Je přitom nezastupitelným úkolem odborníků³⁵ identifikovat tyto hodnoty, rozšiřovat veřejné povědomí o nich a srozumitelným způsobem objašňovat jejich význam pro společnost. Jak je zřejmé v podstatě ze všech vybraných studií, odborné kruhy se snažily v rámci

³⁴ Uvolnění komunikace mezi Václavským a Staroměstským náměstím, průlom U Klíčů, demolice domů čp. 931–933/I v severním průčelí Staroměstského náměstí a další.

³⁵ V podmínkách sledovaného období máme na mysli c. k. Ústřední komisi, odborné poradní orgány jakým byla Soupisná komise, zájmové spolky a sdružení k nimž patřil i Klub Za starou Prahu a jednotlivce, kteří měli profesně či z vlastního zájmu blízko k problematice památkové péče.

svých možností na příslušné památkové hodnoty upozorňovat a argumentovat ve prospěch jejich zachování nebo alespoň, zejména v případě asanačních prací, jejich podrobného zdokumentování. Zkoumané kauzy dosvědčují, že publikační i organizační činnost památkářských sdružení i jednotlivců byla v Praze v období kolem přelomu 19. a 20. století na velmi vysoké úrovni jak po kvalitativní, tak po kvantitativní stránce. Přesto se v řadě případů nepodařilo rozhodující aktéry projektů přesvědčit o důležitosti příslušných obecných či specifických památkových hodnot do té míry, aby je přijali za vlastní a upravili odpovídajícím způsobem své jednání a rozhodování (Pražská asanace, průlom U Klíčů, demolice domů čp. 931–933/I v severním průčelí Staroměstského náměstí a další). [obr. 1–2] Z rozboru jednotlivých kauz se ukazuje, že problémem nebyla neznalost stanovisek památkářů a jimi obhajovaných hodnot, ale spíše váha, která byla těmto hodnotám individuálně přikládána stavebníky, jejich architekty a staviteli, magistrátními úředníky a obecními staršími. Nízká váha přiřazená památkovým hodnotám urbanistického, umělecko-historického nebo historického charakteru, respektive autenticitě dochované originální stavební substance a tvarového a hmotového řešení, ve srovnání s ekonomickou hodnotou připravovaných změn a jejich hodnotou novosti a modernosti, tak nakonec obvykle vedla k logickému rozhodnutí povolit demolici a nahrazení historického objektu novostavbou (např. románský dům čp. 16/I, Braunův dům čp. 730/II nebo dům čp. 922/I v Dlouhé ulici). [obr. 3–4]

Důvodů popsané situace, kdy se váha dalších hodnot nad rámec památkových hodnot stala rozhodujícím faktorem při rozhodování o osudu stavebních akcí, bylo několik. Omezené možnosti vídeňské Ústřední komise prosazovat cíle památkové péče za stavu, kdy komise neměla v podstatě žádné účinné sankční nástroje vůči místním úřadům a vlastníkům památek, to vše při neexistenci památkového zákona a důsledném respektování soukromovlastnických práv, patřily bezesporu k nejdůležitějším. Nedostatky státem organizované památkové péče v Rakousku tak umožňovaly poměrně snadno obcházet (nerespektovat) stanoviska a názory památkářů a upřednostňovat municipální zájmy vycházející z názoru o potřebě modernizace města, aby splňovalo požadavky kladené na něj „novou dobou“, nebo prosazovat vlastní individuální či skupinové zájmy (pražská asanace, průlom U Klíčů, souhlas městské rady s vybudováním nemocnice Na Františku). Tyto individuální či skupinové zájmy byly ekonomického rázu³⁶ nebo vycházely z přesvědčení architektů a urbanistů o jejich právu zasahovat

³⁶ Tento aspekt přístupu k památkovým hodnotám historické zástavby centrálních částí města výstižně charakterizoval Vilém Mrštík v souvislosti s rezignací Umělecké komise. Její neúspěch souvisel podle jeho názoru nejen s ideovými rozpory, ale i s osobními zájmy řady představitelů města, kteří byli přímo zainteresováni na úspěchu asanačního projektu. (MRŠTÍK, 1897–1898, s. 740.)

do historické zástavby ve jménu tvůrčí svobody a služby městu, které navrhované úpravy potřebuje.³⁷

Jak tedy ochránci staré Prahy překonávali výše uvedená omezení a nacházeli cesty k ovlivňování stavební praxe v metropoli aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče? Diskutované případové studie dokládají několik základních postupů či strategií, které se v různých obměnách opakovaly a vzájemně prolínaly v závislosti na místních podmínkách a aktuálním vývoji situace.

Nejobvyklejší postup spočíval v přesvědčování všech zainteresovaných stran o škodlivosti zamýšlených úprav z hlediska zachování památkových hodnot určitého objektu nebo urbanistického celku. Jak je zřejmé z předchozího textu, tento jednoduchý přístup měl sám o sobě naději na úspěch jen ve výjimečných případech, kdy nebyly příliš silné ekonomické tlaky, případně osobní zájmy aktérů projektu a zároveň byla u zúčastněných vůle naslouchat argumentům a modifikovat své původní představy. Výsledkem potom mohl být oboustranně uspokojivý kompromis. Tak tomu bylo v případě apelu Soupisné komise na městskou radu ohledně plánované stavby komplexu dílen a skladů kulis Národního divadla v Apolinářské ulici, který svou mohutnou hmotou hrozil zakrýt pohled na kostel sv. Apolináře a ohrožoval charakteristický vzhled této části Nového Města. Stavba, která vznikla naproti kostelu na základě přepracované plánové dokumentace více respektovala jeho památkové hodnoty a zároveň zachovávala užité hodnoty nově vybudovaného objektu.

Patrně nejrozšířenějším přístupem se stala kombinace přesvědčování s předkládáním vlastních návrhů. S touto strategií se v rozličných podobách setkáváme ve většině kauz. Byla usnadněna tím, že k teoretickým myšlenkám a idejím ochrany památek a urbanistických hodnot historických částí Prahy se hlásila řada architektů a urbanistů, kteří byli schopni a ochotni velmi pružně připravovat odborně vysoce kvalitní podklady nabízející zajímavé alternativy diskutovaných projektů. Tento přístup k ovlivňování stavební praxe měl několik výhod. Předkládané návrhy měly osvětovou funkci, popularizovaly památkové ideje na konkrétních případech a názorně ukazovaly, jak by se mělo v daném případě postupovat.³⁸ Vhodně zvolené příklady též jasně dokládaly, k čemu může vést nerespektování příslušných památkových hodnot

³⁷ Viz Hurtigův vítězný návrh regulačního plánu asanované oblasti (kapitola 3.3.2. disertační práce) nebo názor Jana Vejrycha na výhrady Klubu Za starou Prahu k jeho návrhům na vedení tramvajové tratě Melantrichovou ulicí (kapitola 3.3.3. disertační práce).

³⁸ Patří sem, mimo jiné, návrh zástavby a úpravy průlomů U Klíčů vzniklý z iniciativy Klubu Za starou Prahu, návrhy Pavla Janáka a Vlastislava Hofmana na záchranu Braunova domu nebo návrh Jana Heraina na stavební úpravy domů 55/III a 56/III přiléhajících k Juditině mostecké věži.

a realizace původně zamýšlených stavebních záměrů.³⁹ Komentáře a kritiky připravovaných akcí, stejně jako návrhy alternativních řešení byly pravidelně publikované v tisku a po založení Věstníku Klubu Za starou Prahu se toto periodikum stalo jedním z hlavních nástrojů napomáhajících formovat povědomí veřejnosti i širších odborných kruhů o aktuálních památkových kauzách a moderních trendech péče o kulturní dědictví minulosti. Lepší informovanost o urbanistických, uměleckohistorických a historických hodnotách staré zástavby, stejně jako o významu zachování autenticity staveb a urbánních celků, vytvářela příznivější předpoklady pro jejich možné zohlednění při dalších plánovaných stavebních projektech.

Podávání námitek k navrhovaným úpravám a předkládání alternativních řešení umožňovalo ochráncům památek zároveň blokovat, zejména v případech rozsáhlých akcí, jako byla tvorba regulačních plánů jednotlivých čtvrtí nebo úprav rozsáhlejších prostor v historických částech Prahy, rychlé schválení záměrů, které byly v rozporu s památkovými hodnotami těchto míst. Mohlo tak probíhat pozvolné třibení názorů na nevhodnější úpravy, které dávalo památkovým kruhům příležitost hledat způsob, jak přesvědčit odpovědné činitele⁴⁰ o potřebě respektovat při jejich rozhodování obecné a specifické památkové hodnoty daného území. Pozitivní výsledek z hlediska prosazovaných památkových hodnot tento postup přinesl v případě přípravy plánu polohy Malé Strany, [obr. 5] regulace podskalského nábřeží pod Emauzy [obr. 6] nebo návrhů na úpravu Vyšehradu.⁴¹

Důležitou součástí návrhů předkládaných památkářskými kruhy bylo zdůrazňování užitných hodnot daného řešení. Ohled na památkové hodnoty místa (objektu) se tak prolínal s významem dalších hodnot nad jejich rámec a přibližoval navrhované úpravy v argumentační rovině uvažování stavebníků a

³⁹ Zvláště vhodné byly k tomuto účelu makety demonstrující ve skutečném prostředí dopady realizace plánovaných stavebních akcí na dané místo a jeho okolí (vytýčení obrysů zástavby podskalského nábřeží pod Emauzy podle oficiálního regulačního plánu či postavení šablony Husova pomníku na Staroměstském náměstí v souvislosti s diskusí o umístění tohoto Šalounova díla).

⁴⁰ Jednalo se zejména o členy městské rady a sboru obecních starších, respektive členy zemského výboru, ale důležité bylo též snažit se najít společnou řeč s architekty a urbanisty vytvářejícími úřední plány v rámci městské regulační kanceláře. Podařilo se to v případě architekta Josefa Sakaře během jeho působení v Regulační kanceláři pro upravení Starého a části dolního Nového Města (viz kauza domu čp. 922/I v Dlouhé ulici nebo úprava nábřeží mezi Čechovým mostem a mostem Františka Josefa I. v rámci schváleného návrhu na regulaci Starého Města a dolního Nového Města). Opačným případem bylo působení Antonína Balšánka v čele regulační kanceláře připravující plán polohy Malé Strany, které skončilo nezdařem a Balšánkovou rezignací na další práci v kanceláři, mimo jiné právě pro únavu a rozčarování z neschopnosti nalézt společnou řeč s památkářskými kruhy.

⁴¹ Společným rysem všech zmiňovaných případů je skutečnost, že finální rozhodnutí bylo učiněné až po vzniku samostatného Československa, v souvislosti s přehodnocením pohledu na tyto akce a upuštěním od původních úředních plánů. Tento vývoj se nedal předvídat, ukázal ovšem význam neúnavné argumentace ve prospěch památkových hodnot uvedených míst, bez níž by se prosadila řešení jednoznačně preferující užitnou hodnotu a hodnotu novosti a modernosti.

dalších zainteresovaných osob, které tyto hodnoty, jak již bylo uvedené výše, ve svém uvažování jednoznačně upřednostňovaly.⁴² Přesto se tento poukaz na ekonomickou výhodnost respektování památkových hodnot nesetkával s takovým úspěchem, jaký by bylo možné předpokládat. Důvodem mohly být pochybnosti o výhodnosti alternativního řešení, při srovnatelných nákladech patrně často v úvahách stavebníka zvítězila přitažlivost hodnot novosti a modernosti a v některých případech byly rozhodujícím faktorem osobní zájmy úzké skupiny rozhodujících aktérů připravovaných změn, které sledovaly jiné cíle, než čistě nákladové parametry projektu.

Přestože legislativní rámec ochrany památek v českých zemích na konci 19. a na počátku 20. století neposkytoval institucím, spolkům a jednotlivcům zapojeným do aktivit směřujících tímto směrem výraznější oporu při prosazování respektu k obecným a specifickým památkovým hodnotám zástavby historických částí Prahy, dokázaly památkové kruhy efektivně využívat ty právní nástroje, které měly v dané době k dispozici. Dokladem tohoto vyspělého právního vědomí byla například kauza plánované demolice malostranského paláce Straků z Nedabylic čp. 476, [obr. 7] které se podařilo zabránit využitím ustanovení § 34 pražského stavebního řádu, podle kterého mohlo být povolení stavby odepřeno, „*bylo-li by tím nějaké náměstí, ulice nebo třída patrně zohyděna.*“⁴³

Jednotlivé kauzy samozřejmě pozorně sledovala i vídeňská Ústřední komise a její stanoviska mohla poskytnou ochráncům pražských památek cenný podpůrný argument při diskusích o nevhodnějších úpravách historických částí města. Jak však jasně ukázaly spory o způsob rekonstrukce Vladislavského traktu Pražského hradu v letech 1906–1907, odborná debata odrážející názorovou nejednotnost památkových kruhů i širší (nejen) odborné veřejnosti té doby mohla snadno v prostředí silících snah o národní emancipaci přerůst v politicky zabarvený protest proti snaze centrálních úřadů monarchie bránit oprávněným požadavkům na záchranu památky reprezentující slavnou národní minulost.⁴⁴ Tato interpretace názorů Ústřední

⁴² Patří sem např. argumentace Klubu Za starou Prahu vyzdvihující nižší náklady spojené s navrhovaným řešením průlomu U Klíčů jeho zastavěním památkově šetmějším domem s podjezdy, Janákem deklarovaný přínos navrhované nástavby Braunova domu z hlediska užitné hodnoty objektu nebo poukaz na nákladově srovnatelné pavilonové zastavění stavební parcely nižšími budovami v případě diskusí o vhodné podobě novostavby Pražského sanatoria při jižní (podolské) části vyšehradského opevnění.

⁴³ *Rozhodnutí c. k. správního soudu*, 1910, s. 65. Blíže k této kauze kapitola 3.4.2. disertační práce. O významu § 34 pražského stavebního řádu svědčí též přetištění přelomového rozhodnutí správního soudu z roku 1908 o zachování domu čp. 476/III ve dvacátém ročníku Věstníku Klubu Za starou Prahu v roce 1937 s připomínkou možnosti jeho využití nejen v praxi Magistrátu hlavního města Prahy, ale i dalších obcí, v jejichž stavebním řádu se nachází obdobná ustanovení. (*Ochrana význačného rázu města*, 1936–1937.)

⁴⁴ Viz kapitola 3.4.1. disertační práce.

komise nevyhnutelně relativizovala váhu jejích stanovisek v očích veřejnosti a komplikovala možnosti využití jejích doporučení.

V případech, kdy nebylo možné zachovat památkově cenné objekty nacházející se v historických částech metropole v jejich fyzické podobě, vyvstávala naléhavá potřeba jejich dokumentace, která by umožnila uchovat je pro budoucnost alespoň v písemných, plánových a obrazových materiálech. Odborné kruhy si tuto skutečnost uvědomovaly v souvislosti s připravovaným asanačním projektem již od první poloviny devadesátých let a jejich velkým úspěchem v tomto ohledu bylo založení Soupisné komise v roce 1893. I přes relativně omezené kompetence vyplývající z jejího statutu poradního orgánu magistrátu dokázala Komise v námi sledovaném období shromáždit relativně obsáhlý soubor písemných zpráv, plánů, fotografií a obrazů vztahujících se k mizejícím stavbám, který byl doplněn výsledky pečlivého archivního průzkumu. V rámci svojí činnosti se Komise zasazovala o to, aby byla informovaná o plánovaných demoličních pracích a její požadavky na dokumentaci cenných částí bořených domů byly zařazené mezi podmínky stavebního povolení. Prostřednictvím svého zřizovatele se snažila rovněž působit na stavebníky s ohledem na zvýšení kvality plánů starého stavu bořených domů, které byly předkládané magistrátním úředníkům v procesu schvalování jejich demolice. Úspěšnost Komise při dokumentaci mizejících objektů byla samozřejmě do značné míry podmíněná ochotou všech účastníků dané stavební akce spolupracovat s ní na tomto úkolu, ale vzhledem k tomu, že to pro aktéry těchto projektů ve velké většině případů nepředstavovalo kolizi s jejich cíli, ochota brát v úvahu její požadavky byla relativně vysoká. Pokud se představy Komise (a na ní navázaných památkářských kruhů) dostaly do konfliktu s ideovými či podnikatelskými záměry stavebníka – jako tomu bylo v případě románského domu Andělské koleje čp. 16 na Starém Městě pražském – byly jim nadřazované ekonomické hodnoty prosazovaného řešení a s nimi spojované hodnoty novosti a modernosti.

Jak vyplývá z předchozích odstavců, interakce mezi aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče a stavební praxí v metropoli nabývaly mnoho rozmanitých forem. Ovlivňování stavebních aktivit památkáři mělo podobu záměrného prosazování zachování obecných a specifických památkových hodnot daného objektu nebo urbanistického celku. Zpětné ovlivňování teorie oboru praktickými zkušenostmi je z metodického hlediska do značné míry hůře uchopitelné. Z diskutovaných případových studií je zřejmé, že společným ideovým základem tohoto ovlivňování byl důraz stavebníků, řady architektů a urbanistů, stavitelů a představitelů úřední moci na užitnou hodnotu projektů a s ní často velmi úzce svázané hodnoty novosti a modernosti. Připojíme-li k tomuto tlaku již zmiňované představy architektů a urbanistů o jejich právu zasahovat do historické zástavby ve jménu tvůrčí

svobody a služby městu a obtížně kvantifikovatelné osobní zájmy aktérů jednotlivých památkových kauz, dostáváme obraz faktorů, které se ve sledovaném období zasloužily o názorové proměny a vyzrávání teoreticko-metodických přístupů k ochraně kulturního dědictví minulosti.

Asanační projekt přinášející reálné riziko drastické proměny historického jádra Prahy postavil před tehdejší památkovou péčí nutnost formulovat zásady ochrany urbanistického prostředí města založené na zachování jeho klíčových památkových hodnot. Zkušenosti z řešení jednotlivých kauz umožnily následně památkářům upravovat a rozvíjet tyto zásady tak, aby byly srozumitelnější a lépe obhajitelné v procesu prosazování obecných i specifických památkových hodnot urbanistických celků a jednotlivých staveb. Velmi dobře je proces vyzrávání názorů ochránců památek v návaznosti na zkušenosti získané z interakce se stavební praxí vidět v případě diskusí o způsobu zástavby podskalského nábřeží a prostoru pod Emauzy nebo v případě hledání optimálního řešení regulace Malé Strany a možného zastavění jejich pobřežních partií. Jiným dokladem vlivu stavební praxe na uvažování památkářů byla kauza domu U černé Matky Boží čp. 569 [obr. 8] při vyústění Celetné ulice do Ovocného trhu, kde původní protesty proti zamýšlenému bourání tohoto a vedlejšího domu a jejich nahrazení novostavbou vystrídalo po realizaci Gočárový kubistické stavby ocenění pro její citlivé zasazení do existujícího urbanistického kontextu a její umělecké kvality. Mimořádná zdařilost tohoto projektu odrážejícího soudobé představy o harmonickém spojení starého a nového v historickém prostředí vedla následně Klub Za starou Prahu k názoru, že by se mohlo jednat o svého druhu vzorový přístup k řešení obdobných kauz.

Ovlivňování stavební praxe soudobými idejemi památkové péče a současné ovlivňování podoby teorie oboru praktickými zkušenostmi tak vytvářelo dvě neoddělitelné části jednoho a téhož dynamického procesu. Stavebníci, architekti a urbanisté zodpovědní za přípravu nových projektů, ani představitelé města nemohli dlouhodobě a ve větší míře ignorovat ochránce stavebního dědictví minulosti a jimi prosazovaný respekt k památkovým hodnotám historické zástavby, který byl *de facto* výsledkem silící společenské poptávky po zachování těchto hodnot. V podobné situaci se ovšem nacházeli i památkáři – ani oni nemohli ve svých teoretických koncepcích a navrhovaných řešeních, pokud měly dojít praktického využití, zcela přehlížet požadavky stavební praxe determinované specifickými potřebami daného společensko-ekonomického prostředí.

Dramatické změny, kterými procházely v druhé polovině 19. století a na počátku 20. století městské sídelní celky – boření hradeb, vznik rozsáhlých předměstí spojený s významným nárůstem počtu obyvatel, pronikání

průmyslových podniků do městského organismu, budování nových občanských staveb a tvorba dopravní infrastruktury potřebné pro zajištění potřeb moderního života – ovlivňovaly jak velká centra, tak menší sídla regionálního významu.

Přitažlivost hodnot novosti a modernosti, stejně jako rostoucí důraz na co nejvyšší přímou užitnou hodnotu staveb, které slibovaly vedle návratnosti investic (ať již kapitálové či ideové) i důstojnou reprezentaci stavebníků, vytvářely stále větší tlak na stávající městské struktury a jejich schopnost vypořádat se s těmito trendy. Malá města byla přitom náchylnější na porušení svého architektonického rázu a celkového obrazu sídla, než tomu bylo u velkých městských celků. Stačilo zboření několika málo hodnotných historických objektů a jejich nahrazení budovami měřítkem a celkovou koncepcí narušujícími charakter okolní zástavby a sídlo ztratilo významnou část svých památkových kvalit vznikajících v průběhu předchozích staletí. Stejně důsledky mohla mít pro charakter města i dobře míněná, dobovými teoriemi podložená snaha o puristické „očišťování“ památek a jejich slohové sjednocování.

Památková péče na přelomu 19. a 20. století si byla stále více těchto rizik vědomá. Odráželo se to jak v nově vznikajících teoretických koncepcích, tak v praktickém přístupu odborníků i širší veřejnosti k jednotlivým kauzám. Situace v tomto směru ovšem nebyla stejná v Praze a mimo ni a odlišné přístupy k této problematice existovaly i mezi jednotlivými malými městy.

Případové studie zaměřené na Kutnou Horu, Pelhřimov a Šumperk – tři menší města rozdílná z hlediska geografické polohy, historického vývoje, národnostního složení obyvatel i kulturní orientace – potvrdily silnou touhu místních radnic po novém, reprezentativním vzhledu historických jader těchto sídel, který by odpovídajícím způsobem odrážel moderní dobu. Ukázaly ale zároveň lokálně rozdílnou úroveň vnímání památkových hodnot dochovaného obrazu města a jeho jednotlivých součástí. Tam, kde existovalo přímé napojení na centrum (Pelhřimov), bylo uvědomění si významu zachování charakteristického rázu města a rizik, které přinášely soudobé stavební aktivity největší. Odpovídala tomu i kvalita argumentace používané místními památkovými kruhy. Do míst, kde nebyl kontakt s centrem tak intenzivní (Kutná Hora), si probíjovávaly nové myšlenky cestu pomaleji a o to významnější byla při konkrétních stavebních akcích role architekta, jeho znalostí a citu pro charakter a rozsah úprav, resp. zasazení novostavby do kontextu okolní zástavby. V městech, kde byl vliv moderních idejí památkové péče slabý (Šumperk) a převažoval důraz na nacionální a/nebo úzce ekonomické aspekty jejich rozvoje, mohly být až do doby těsně před 1. světovou válkou bez odporu realizovány, při vhodně zvoleném zdůvodnění, i velké zásahy do historického jádra sídla.

Případové studie, kterými se zabývala disertační práce, dělí od současnosti více než sto let. Za tu dobu se dramatickým způsobem proměnily společensko-politické poměry v českých zemích, rychlý vědecko-technický rozvoj, zvyšující se ekonomický blahobyt a s ním spojené změny životního stylu výrazným způsobem zasáhly do života lidí a do představ o optimálním fungování městského organismu. Změnilo se rovněž institucionální a legislativní zabezpečení památkové péče. Ochrana kulturního dědictví samostatným zákonem o státní památkové péči, existence odborné instituce zabezpečující evidenci, dokumentaci, výzkum a prezentaci památek a poskytující poradenství v této oblasti, stejně jako rozsáhlé portfolio památkových objektů v péči státu, právně ukotvený soubor kulturních památek a plošná ochrana ucelených souborů nemovitých památek, to vše představuje nesrovnatelně příznivější podmínky pro ochranu (nejen) stavebního dědictví minulosti, než měla k dispozici rodící se památková péče na přelomu 19. a 20. století.

Poslední desetiletí vyznačující se postmoderním relativismem, společensko-politickými změnami spojenými s procesem globalizace a silící komercializací zasahující do všech sfér života přinesla též významný posun v chápání hodnot památek jak z hlediska důrazu na jednotlivé hodnotové kategorie, tak i pokud se týká jejich obsahové interpretace.⁴⁵ Jedním z nepřehlédnutelných trendů současnosti je například rostoucí význam subjektivního vnímání světa v jeho proměnlivosti a významové pluralitě jednotlivých míst a v nich se nacházejících architektonických a urbanistických děl. Tomuto procesu dobře odpovídá struktura krajiny paměti, v níž jsou fyzické objekty (budovy a další architektonická/umělecká díla) často méně důležité než myšlenky, které se k danému prostředí vztahují a jeho ideové interpretace. Míra zachování stavební substance a úplnost formy zde ustupují do pozadí a to, co se snažíme chránit je ideová integrita místa.⁴⁶ Svého druhu návrat k restauračním idejím Viollet-le-Duca rozvinutým v období po první a zejména po druhé světové válce v projektech, jako byla obnova historického centra Varšavy, představuje tvorba moderních napodobenin (replik) zaniklých budov a celků v jich původní/ideální formě. Podstatným rysem je zde dominantní postavení hodnoty celistvosti prosazované za účelem obnovení

⁴⁵ Text následujících dvou odstavců vychází z autorovy studie věnované hodnotě celistvosti (UHLÍK, 2019).

⁴⁶ Příkladem tohoto přístupu je pietního místa Ležáky, kde absence materiální a tvarové celistvosti původního urbanistického celku zásadním způsobem evokuje připomínku válečných hrůz, které se zde odehrály (bývalá osada Ležáky nacházející se v Pardubickém kraji, necelých 8 km severně od Hlinska, byla vyhlazena nacisty 24. června 1942). Jakákoliv snaha o obnovu původní hmoty a formy zmizelých objektů, případně jiné zásadní zásahy do podoby tohoto místa, by nutně vedly k reinterpretaci uvažování o něm a v důsledku toho i ke změně jeho ideové integrity.

ideové autenticity určitého místa, která je podle zastánců tohoto přístupu reprezentovaná existencí příslušných staveb a děl.

Zajímavý problém, s nímž se současná památková péče střetává, představuje rostoucí komercializace památek. Stupňující se nápor na určitý objekt či urbanistický celek v důsledku jejich vysoké návštěvnosti, který přináší na jedné straně pozitiva ve formě posílení jejich schopnosti generovat prostředky na vlastní údržbu a/nebo dokonce zisk, resp. fungovat jako katalyzátor ekonomické prosperity daného místa či regionu, znamená na druhé straně rostoucí riziko narušení jejich autenticity a celistvosti. To může následně vést k opadnutí zájmu návštěvníků o daný objekt nebo místo, protože jeho přitažlivost je do značné míry závislá právě na jeho autenticitě a integritě, a nám zůstává devastovaná památka s malou návštěvností. Otázkou tedy je najít rovnováhu mezi požadavky návštěvníckého provozu / komerčního využití příslušného objektu/celku a potřebami uchování jeho památkových hodnot. Zásadní výzvy pro naše současné uvažování o péči o kulturní dědictví přináší též globalizace společnosti a s ní spojený multikulturalismus. Z pohledu autenticity, celistvosti (ale i dalších hodnot památek) se v této souvislosti musíme vypořádávat mimo jiné se zásadními rozdíly ve vnímání času mezi jednotlivými kulturami, kdy západní přístup determinovaný vědomím jeho nevrtnosti a zdůrazňující tudíž časové kvality objektů je v rozporu s jeho alternativním vnímáním v jiných částech světa,⁴⁷ které neklade na lidmi vytvořené objekty žádnou kritickou časovou hodnotu a spíše akcentuje hodnotu místa, na kterém se objekt nachází či ideje, kterou reprezentuje.

Výše uvedený text by mohl evokovat závěr, že dnešní situace je příliš odlišná od doby, kterou jsme se zabývali v disertační práci a bylo by tedy problematické snažit se poznatky získané studiem historických kauz aplikovat na naše současné úvahy o péči o památkově hodnotné stavby a urbanistické celky. Skutečností zůstává, že svět, ve kterém žijeme i dnešní trendy a přístupy k péči o kulturní dědictví minulosti jsou v mnoha ohledech jiné, než tomu bylo před sto lety. Přesto lze najít řadu styčných bodů a analogií, které nás opravňují hledat při řešení aktuálních problémů památkové péče inspiraci a poučení v minulosti.

Klíčovým faktorem ovlivňujícím jednotlivé památkové kauzy a jejich výsledné řešení jsou dnes, stejně jako tomu bylo na konci 19. a počátkem 20. století, jejich protagonisté – stavebníci, architekti a urbanisté, památkáři a úředníci. Nemění se ani cíle a náplň jejich činnosti. Stavebníci sledují v převážné většině případů užitnou hodnotu projektů spojenou s hodnotami novosti a modernosti, architekti a urbanisté svojí tvorbou ovlivňují vzhled

⁴⁷ Viz např. cyklické vnímání času v Indii.

urbánní krajiny, památkáři obhajují obecné a specifické památkové hodnoty jednotlivých staveb, jejich souborů i urbanistických celků. Jsou zde i úřední místa mající nezastupitelnou roli ve schvalování stavebních záměrů bezprostředně se dotýkajících památkově hodnotných objektů a nechybí ani rozmanité osobní zájmy, které často zásadním způsobem ovlivňují finální podobu přijatého řešení. Zůstává (nebo se opět vynořuje) řada témat, která byla v metropoli aktuální již v námi sledované době: rekonstrukce historických objektů, jejich razance a vhodná forma úprav, demolice památkově hodnotných staveb, novostavby v historické zástavbě a jejich zasazení do kontextu daného místa, snahy o přizpůsobení historických částí města potřebám nové doby a další.

Nahlédneme-li tedy problematiku zkoumanou v jednotlivých kapitolách disertační práce v těchto souvislostech, lze pro naše dnešní uvažování nacházet inspiraci v několika významových rovinách. Jednou z nich je studium postupů a strategií, které ochránci staré Prahy využívali k ovlivňování stavění praxe v metropoli aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče. Zde lze uvést například otázku efektivního využití platné legislativy při prosazování respektu k obecným a specifickým památkovým hodnotám místa nebo objektu, rozsáhlou osvětovou činností formující povědomí veřejnosti i širších odborných kruhů o aktuálních památkových kauzách a moderních trendech péče o kulturní dědictví minulosti či hledání řešení, která by respektovala požadavky stavebníka při zachování cílů památkové péče. Další rovinu představuje míra osobního zapojení jednotlivých památkářů do oborových diskusí a snah o prosazování soudobých názorů v praxi, která zahrnovala aktivní účast ve formálních i neformálních strukturách zaměřených na ochranu památek a často rozsáhlou osvětovou a publikační činnost. Podnětný je bezesporu i retrospektivní pohled na výsledná řešení jednotlivých kauz, který nám umožňuje dostatečný časový odstup. Dokládá, že důraz ochránců památek na urbanistické hodnoty historických částí metropole, zachování autenticity a celistvosti jejich zástavby a velmi obezřetný přístup k novostavbám v historickém prostředí z pohledu jejich umělecké kvality a citlivého zasazení do existujícího urbanistického kontextu představoval prozíravou strategii, díky které se podařilo zachránit velkou část historického jádra města pro další generace. Potvrzuje rovněž skutečnost, že prosazování památkových hodnot není automaticky brzdou ekonomického rozvoje, jak se v komentáři ke kritice svého návrhu na vedení dvojkolejné tramvajové tratě Melantrichovou ulicí mylně domníval architekt Jan Vejrych.

5. ZÁVĚR

Disertační práce se pokusila prostřednictvím analýzy vybraných případových studií rozšířit a doplnit dosavadní spíše fragmentární znalosti o vlivu aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče na stavební praxi v historických částech Prahy⁴⁸ na přelomu 19. a 20. století. Případové studie byly zvolené tak, aby obsahovaly typově co nejširší škálu situací a problémů, se kterými se ochránci památek ve sledovaném období v metropoli setkávali. Jejich následný rozbor byl realizovaný s využitím referenčního hodnotového modelu vytvořeného v rámci přípravy práce.

Uvedený přístup umožnil ve studovaných kauzách identifikovat některé jejich společné rysy – ať již se jednalo o klíčové památkové hodnoty, chápání a respektování těchto hodnot ze strany jednotlivých aktérů nebo přístupy k prosazování aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče do stavební praxe. Výzkum potvrdil, že úroveň chápání, respektive vnímání příslušných obecných a specifických památkových hodnot byla u aktérů sledovaných případových studií rozdílná a měnila se v průběhu doby nejen v závislosti na promyšlení a osvojování si nových myšlenek na teoretické úrovni – ať již se jednalo o pronikání zahraničních teoretických koncepcí nebo tuzemské ideje –, ale též na základě zkušeností získávaných při řešení jednotlivých kauz. Hlavním problémem při prosazování respektu k těmto hodnotám přitom nebyla neznalost stanovisek památkářů a jimi obhajovaných hodnot, ale spíše váha, která byla těmto hodnotám individuálně přikládána stavebníky, jejich architekty a staviteli, magistrátními úředníky a obecními staršími. Nízká váha přiřazená těmito aktéry památkovým hodnotám urbanistického, umělecko-historického nebo historického charakteru, respektive autenticitě dochované originální stavební substance a tvarového a hmotového řešení, ve srovnání s ekonomickou hodnotou připravovaných změn a jejich hodnotou novosti a modernosti, se tak často stávala rozhodujícím faktorem při rozhodování o osudu stavebních akcí. V této souvislosti je zároveň třeba mít na paměti, že stejně jako se v průběhu času proměňovala úroveň chápání památkových hodnot, měnilo se do jisté míry i vnímání vnitřního obsahu ekonomických hodnot a s nimi úzce spojených hodnot novosti a modernosti. Tyto změny souvisely s mnoha faktory zahrnujícími jak snahu řešit nové potřeby metropole (regulační plány jednotlivých městských částí a regulace vltavských břehů, rozvoj dopravní infrastruktury), pronikání nových uměleckých směrů a tendenci architektů tvořit v duchu soudobého uměleckého chtění (novostavby a jejich zasazení do historického prostředí),

⁴⁸ Staré a Nové Město pražské, Malá Strana, Hradčany, Josefov a Vyšehrad.

tak dobově silný akcent na národní otázku (návrh úprav Vladislavského traktu Pražského hradu, umístění Husova pomníku na Staroměstském náměstí). To, co se ovšem neměnilo, byl důraz kladený na tuto kategorii hodnot *per se* ze strany stavebníků a s nimi spojených společenských a podnikatelských kruhů.

Neuspokojivé právní ukotvení památkové péče v Rakousku, spolu s důsledným respektováním soukromovlastnických práv a prosazováním individuálních či skupinových zájmů aktéry jednotlivých kauz, výrazným způsobem komplikovalo ovlivňování stavební praxe v metropoli aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče. Ochránci staré Prahy přesto nacházeli cesty, jak tato omezení překonávat. Diskutované případové studie dokládají několik základních postupů či strategií, které se v různých obměnách opakovaly a vzájemně prolínaly v závislosti na místních podmínkách a aktuálním vývoji situace. Patrně nejrozšířenějším přístupem se stala kombinace přesvědčování s předkládáním vlastních návrhů. Podávání námitek k navrhovaným úpravám a předkládání alternativních řešení umožňovalo ochráncům památek blokovat rychlé schválení záměrů, které byly v rozporu s památkovými hodnotami daného území a zároveň dávalo památkovým kruhům příležitost hledat způsob, jak přesvědčit protistranu o potřebě tyto hodnoty při rozhodování respektovat. Důležitou součástí návrhů předkládaných památkáři bylo zdůrazňování užitných hodnot daného řešení a snaha o využití všech právních nástrojů, které měli v dané době k dispozici. Cennou podporu jejich úsilí představovala stanoviska vídeňské Ústřední komise. Jak však dokládá kauza nerealizovaných úprav Vladislavského traktu Pražského hradu, v nacionálně vyhrocené atmosféře té doby existovalo reálné riziko dezinterpretace a politizace odborných argumentů přicházejících z centra monarchie, které relativizovalo jejich váhu a komplikovalo možnosti jejich využití. V případech, kdy nebylo možné zachovat památkově cenné objekty nacházející se v historických částech metropole v jejich fyzické podobě, zasazovali se ochránci památek za jejich kvalitní dokumentaci, která by umožnila uchovat je pro budoucnost alespoň v písemných, plánových a obrazových materiálech. V tomto ohledu je nutné vyzvednout zásadní, dosud ne zcela doceněný přínos Soupisné komise.

Jestliže ovlivňování stavebních aktivit památkáři mělo podobu záměrného prosazování zachování obecných a specifických památkových hodnot daného objektu nebo urbanistického celku, zpětné ovlivňování teorie oboru praktickými zkušenostmi mělo základ v důrazu stavebníků, řady architektů a urbanistů, stavitelů a představitelů úřední moci na užitnou hodnotu projektů a s ní často svázané hodnoty novosti a modernosti. Obraz faktorů přispívajících k tomuto zpětnému ovlivňování idejí památkové péče stavební praxí doplňují představy architektů a urbanistů o jejich právu zasahovat do historické zástavby ve jménu tvůrčí svobody a služby městu a

obtížně kvantifikovatelné osobní zájmy aktérů jednotlivých památkových kauz.

Výše uvedená zjištění tak potvrzují pracovní hypotézu o vzájemném ovlivňování památkové péče a stavební praxe ve sledovaném období. Zároveň ukazují, že se ve skutečnosti jedná o dvě neoddelitelné části jednoho a téhož dynamického procesu. Obě skupiny aktérů diskutovaných kauz byly totiž v nezanedbatelné míře závislé na respektu protistrany a pokud chtěly dosáhnout svých cílů, nemohly si dovolit její požadavky dlouhodobě zcela přehlížet.

Komparativní exkurz do vztahu centrum – periferie založený na rozboru vybraných památkových kauz ovlivňujících ve sledovaném období dění v Kutné Hoře, v Pelhřimově a v Šumperku zřetelně ukázal lokálně rozdílnou úroveň vnímání památkových hodnot dochovaného obrazu města a jeho jednotlivých součástí, stejně jako odlišnou míru tolerance k zásahům do historického jádra sídla. Zásadní pro rozsah „památkového uvědomění“ přitom byla intenzita kontaktů s Prahou jako centrem, odkud se do malých měst dostávaly moderní myšlenky památkové péče.⁴⁹ Pochopení dění v metropoli v oblasti ochrany kulturního dědictví minulosti na přelomu 19. a 20. století vytváří tedy zároveň předpoklady pro lepší pochopení soudobého dění v této oblasti v menších městských sídelních celcích.

I když jsou současné přístupy k péči o kulturní dědictví v mnoha ohledech jiné, než tomu bylo před sto lety, lze najít řadu styčných bodů a analogií, které nás opravňují hledat při řešení aktuálních problémů památkové péče inspiraci a poučení v minulosti. K těmto „konstantám“ našeho uvažování patří typově shodní protagonisté památkových kauz, jejich nezměněné cíle a náplň činnosti, stejně jako řada přetrvávajících (resp. opět se vynořujících) témat, která byla v metropoli aktuální již v námi sledované době. Nahlédneme-li tedy problematiku zkoumanou v disertační práci v uvedených souvislostech, lze pro naše dnešní uvažování nacházet inspiraci v několika významových rovinách, které zahrnují studium postupů a strategií využívaných ochránci staré Prahy k ovlivňování stavební praxe v metropoli aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče, míru osobního zapojení jednotlivých památkářů do oborových diskusí a snah o prosazování soudobých názorů v praxi nebo retrospektivní pohled na výsledná řešení jednotlivých kauz. Ten dokládá, mimo jiné, že důraz ochránců památek na urbanistické hodnoty historických částí metropole, zachování autenticity a celistvosti jejich zástavby a velmi obezřetný přístup k novostavbám v historickém prostředí z pohledu jejich umělecké kvality a citlivého zasazení do existujícího urbanistického kontextu představoval prozíravou strategii, díky

⁴⁹ V případě Šumperka byla tímto centrem, vzhledem k jeho poloze a historickému vývoji, Vídeň.

kteře se podařilo zachránit velkou část historického jádra města pro další generace.

Problematika vzájemných interakcí památkové péče a stavební praxe v historických částech Prahy představuje velmi široké téma, což si pro účely disertační práce vyžádalo pečlivý výběr reprezentativního souboru kauz a výraznou orientaci na kvalitativní stránku výzkumu. Pro další studium této otázky se tak otevírá několik možných cest. Jednou z nich je doplnění celkového pohledu na vztah mezi teorií oboru a stavební praxí na přelomu 19. a 20. století prostřednictvím analýzy dalších případových studií. K jejich výběru může posloužit přehled vybraných projektů v historických částech Prahy řešených Soudní komisí a Klubem Za starou Prahu ve sledovaném období, který tvoří **Přílohu č. 1** disertační práce, a z něhož byly vybrané diskutované kauzy. Velmi zajímavé alternativy nabízí rovněž, podle autorova názoru, rozšíření záběru na památkově hodnotné objekty a projekty mimo historické centrum města, respektive navázání obdobným výzkumem, který by zahrnoval meziválečné období. Všechny uvedené možnosti by posílily kvantitativní stránku výzkumu a pomohly tak verifikovat (rozšířit/korigovat) poznatky získané v rámci disertační práce.

Seznam v tezích použité literatury

AVRAMI – MASON, 2000:

AVRAMI, Erica – MASON, Randall (eds.). *Values and Heritage Conservation*. Los Angeles 2000.

BAŤKOVÁ, 1998:

BAŤKOVÁ, Růžena (ed.). *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha I)*. Praha 1998.

BAUMEISTER, 1876:

BAUMEISTER, Reinhard. *Stadterweiterungen in technischer, baupolizeilicher und wirtschaftlicher Beziehung*. Berlin 1876.

BRÜCKLER, 2020:

BRÜCKLER, Theodor. *Zur Geschichte der österreichischen Denkmalpflege. Die Ära Helfert, Teil I: 1863 bis 1891*. Wien 2020.

BRŮHOVÁ, 2014/2015:

BRŮHOVÁ, Klára. *Praha nepostavená: Nerealizovaný urbanismus v Praze a téma vltavských břehů v kontextu přerodu města v moderní metropoli*. Praha 2014/2015. Disertační práce. ČVUT v Praze, Fakulta architektury, Ústav teorie a dějin architektury.

BRŮHOVÁ, 2017:

BRŮHOVÁ, Klára. *Praha nepostavená: vltavské břehy jako urbanistické téma moderní metropole*. Praha 2017.

BULS, 1893:

BULS, Charles. *L'Esthetique des Villes*. Bruxelles 1893.

CZUMALO, 2008:

CZUMALO, Vladimír. Teoretická východiska a předpoklady památkové péče. In: *Péče o architektonické dědictví (I. díl)*. Praha 2008, s. 11–26.

DE LA TORRE, 2002:

DE LA TORRE, Marta (ed.). *Assessing the Values of Cultural Heritage*. Los Angeles 2002.

DVOŘÁK, 1916:

DVOŘÁK, Max. *Katechismus der Denkmalpflege*. Wien 1916.

DVOŘÁK, 2004:

DVOŘÁK, Max. *Katechismus památkové péče*. Praha 2004.

FINGERNAGEL-GRÜLL, 2020:

FINGERNAGEL-GRÜLL, Martha. *Zur Geschichte der österreichischen Denkmalpflege. Die Ära Helfert, Teil II: 1892 bis 1910*. Wien 2020.

FREY, 1997:

FREY, Bruno S. The Evaluation of Cultural Heritage: Some Critical Issues. In: HUTTER, Michael a Ildo RIZZO (eds.), *Economic Perspectives on Cultural Heritage*. London 1997, s. 31–49.

GIUSTINO, 2003:

GIUSTINO, Cathleen M. *Tearing Down Prague's Jewish Town: Ghetto Clearance and the Legacy of Middle-Class Ethnic Politics around 1900*. Boulder – New York 2003.

GLENDINNING, 2013:

GLENDINNING, Miles. *The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation*. London and New York 2013.

HLOBIL, 1985:

HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900–1975)*. Praha 1985.

HLOBIL, 2008:

HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče: Výbor z textů*. Praha 2008.

HRŮZA, 1993:

HRŮZA, Jiří (ed.). *Pražská asanace: K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu*. Praha 1993.

HŮRKOVÁ – PRIX, 2019:

HŮRKOVÁ, Ludmila – PRIX, Dalibor (eds.). *Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století*. Praha 2019.

JESENSKÝ, 2009:

JESENSKÝ, Vít. Souvislosti průzkumů a hodnocení památek. In: *Průzkumy památek XVI*, 2009, č. 2, s. 1–2.

JESENSKÝ, 2015:

JESENSKÝ, Vít. K teorii památkové hodnoty a hodnocení památek. In: *Památky západních Čech. Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni V – 2015*. Plzeň 2015, s. 56–64.

JOKILEHTO, 1999:

JOKILEHTO, Jukka. *A History of Architectural Conservation*. Oxford 1999.

JOKILEHTO, 2008:

JOKILEHTO, Jukka et al. *The World Heritage List: What is OUV?: Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties*. Berlin 2008.

KIESOW, 2000:

KIESOW, Gottfried. *Denkmalpflege in Deutschland. Eine Einführung*. Darmstadt 2000.

KROUPA, 2001:

KROUPA, Petr. Základní principy památkové péče? (Detektivní pátrání). *Zprávy památkové péče LXI*, 2001, č. 10, s. 301–313.

KROUPA, 2004:

KROUPA, Petr. Čas a autenticita památky. *Zprávy památkové péče LXIV*, 2004, č. 5, s. 431–442.

LÁSKA, 2000:

LÁSKA, Vojtěch. Hodnota, autenticita a integrita stavebního díla minulosti – teorie a praxe. *Památky středních Čech XIV*, 2000, č. 2, s. 1–27.

LIPE, 2006:

LIPE, William D. Value and Meaning in Cultural Resources. In: *Cultural Heritage, Critical Concepts in Media and Cultural Studies. Vol. 1*. London 2006, s. 286–306.

LUKEŠ, 1998:

LUKEŠ, Zdeněk. Architektura secese v Čechách 1896–1914. In: *Dějiny českého výtvarného umění (IV/1) 1890/1938*. Praha 1998, s. 127–154.

MARTIN – KRAUTZBERGER, 2006:

MARTIN, Dieter J. – KRAUTZBERGER, Michael. *Handbuch Denkmalschutz und Denkmalpflege*. München 2006.

MRŠTÍK, 1897–1898:

MRŠTÍK, Vilém. Bestia triumfans. *Rozhledy VII*, 1897–1898, s. 581–584, 642–649, 739–743.

MUÑOS VIÑAS, 2005:

MUÑOS VIÑAS Salvador. *Contemporary Theory of Conservation*. Oxford 2005.

Ochrana význačného rázu města, 1936–1937:

Ochrana význačného rázu města paragrafem 34 stavebního řádu pražského. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek XX*, 1936–1937, s. 61–64.

PAVEL, 1975:

PAVEL, Jakub. Dějiny památkové péče od osvícenectví do 1. světové války. In: *Sborník archivních prací XXV*, 1975, s. 143–293.

RADOVÁ, 1987:

RADOVÁ, Milena. Koncepce památkového zásahu do stavebního díla, její úloha a východiska. *Památky a příroda XII*, 1987, č. 1, s. 1–9, č. 2, s. 65–75.

RIEGL, 1903:

RIEGL, Alois. *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*. Wien-Leipzig 1903.

RIEGL, 2003:

RIEGL, Alois. *Moderní památková péče*, ed. Ivo HLOBIL. Praha 2003.

Rozhodnutí c. k. správního soudu, 1910:

Rozhodnutí c. k. správního soudu o zachování domu č. p. 476–III („u sedmi čertů“). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy II*, 1910, s. 65–69.

SITTE, 1889:

SITTE, Camillo. *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*, Wien 1889.

STÜBBEN, 1890:

STÜBBEN, Joseph. *Der Städtebau*. Darmstadt 1890.

SVOBODA – LUKEŠ – HAVLOVÁ, 1997:

SVOBODA, Jan E. – LUKEŠ, Zdeněk – HAVLOVÁ, Ester. *Praha 1891–1918 (Kapitoly o architektuře velkoměsta)*. Praha 1997.

ŠVÁCHA, 1994:

ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu*. Praha 1994.

UHLÍK, 2016:

UHLÍK, Jan. Sto let Katechismu památkové péče Maxe Dvořáka. *Zprávy památkové péče LXXVI*, 2016, č. 6, s. 664–666.

UHLÍK, 2017:

UHLÍK, Jan. Hodnoty památek jako nástroj k analýze interakcí mezi teorií památkové péče a realizační praxí. *Zprávy památkové péče LXXVII*, 2017, č. 6, s. 642–648.

UHLÍK, 2019:

UHLÍK, Jan. Hodnota celistvosti v kontextu hodnot památek, její formy a význam. In: HŮRKOVÁ, Ludmila – PRIX, Dalibor (eds.). *Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století*. Praha 2019, s. 117–149.

UHLÍKOVÁ – UHLÍK, 2021:

UHLÍKOVÁ, Kristina – UHLÍK, Jan. Stylová rekonstrukce městského chrámu v druhé polovině 19. století na příkladu kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě. *Zprávy památkové péče LXXXI*, 2021, č. 2, s. 124–137.

Věstník obecní král. hlav. města, 1894:

Věstník obecní král. hlav. města Prahy I, 1894, č. 4, s. 58.

VINTER, 1982:

VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I.– II.* Praha 1982.

VLČEK, 1996:

VLČEK, Pavel (ed.). *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*. Praha 1996.

VLČEK, 1999:

VLČEK, Pavel (ed.). *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*. Praha 1999.

VLČEK, 2000:

VLČEK, Pavel (ed.). *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*. Praha 2000.

WIRTH, 1907:

WIRTH, Zdeněk. Zachování a ochrana historických a uměleckých památek – Vývoj otázky v XIX. století. *Český časopis historický XIII*, 1907, č. 3, s. 323–332, č. 4, s. 402–412.

Seznam prací disertanta vztahujících se k disertaci

a) Monografie, sborníky z konferencí

DÁŇOVÁ, Helena – UHLÍK, Jan – UHLÍKOVÁ, Kristina. *Víra v umění – umění ve víře. Výtvarná kultura Chrudimska ve středověku / Architekt a památkář František Schmoranz st. a rod Schmoranzů ze Slatiňan*. Praha 2020.

ŠULC, Ivo – UHLÍK, Jan – UHLÍKOVÁ, Kristina (eds.). *František Schmoranz st. a rod Schmoranzů ze Slatiňan*. Praha 2020.

UHLÍK, Jan. Mezi zánikem a zrozením. Architekti a stavitelé z rodu Schmoranzů a památková péče. In: ŠULC, Ivo – UHLÍK, Jan – UHLÍKOVÁ, Kristina (eds.). *František Schmoranz st. a rod Schmoranzů ze Slatiňan*. Praha 2020, s. 343–356.

UHLÍK, Jan. Hodnota celistvosti v kontextu hodnot památek, její formy a význam. In: HŮRKOVÁ, Ludmila – PRIX, Dalibor (eds.). *Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století*. Praha 2019, s. 117–149.

UHLÍK, Jan. *Jan Vejrych: Život a dílo architekta z Horní Branné u Jilemnice*. Vrchlabí 2017.

b) Články v periodikách

UHLÍKOVÁ, Kristina – UHLÍK, Jan. Stylová rekonstrukce městského chrámu v druhé polovině 19. století na příkladu kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě. *Zprávy památkové péče* LXXXI, 2021, č. 2, s. 124–137.

UHLÍK, Jan. Bestia triumphans? The role of the Register Commission of the Royal Capital City of Prague in the Documentation and Rescue of Historically Valuable Objects during Prague's Urban Renewal. *Monumentorum tutela* XXX, 2020, s. 125–144.

UHLÍK, Jan. Hodnoty památek jako nástroj k analýze interakcí mezi teorií památkové péče a realizační praxí. *Zprávy památkové péče* LXXVII, 2017, č. 6, s. 642–648.

UHLÍK, Jan. Jan Vejrych (1856–1926). Život a dílo architekta z Horní Branné u Jilemnice. *Fontes Nissae - Prameny Nisy* XVII, 2016, č. 1, s. 18–37.

UHLÍK, Jan. Sto let Katechismu památkové péče Maxe Dvořáka. *Zprávy památkové péče* LXXVI, 2016, č. 6, s. 664–666.

UHLÍK, Jan. LAB: Očima doktorandů. *ALFA, bulletin Fakulty architektury ČVUT X*, 2016, č. 6, s. 9.

UHLÍK, Jan. Sto let od smrti významného stavitele pivovarů a prvního pražského památkáře Jana Heraina. *Zprávy památkové péče* LXXIV, 2014, č. 5, s. 422–424.

c) Konference, workshopy

Konference (online) *František Schmoranz starší (1814–1902): architekt, stavitel a památkář* pořádaná ÚDU AV ČR ve spolupráci s Regionálním muzeem v Chrudimi (11. 11. 2020) – spoluorganizátor konference a příspěvek: UHLÍKOVÁ, Kristina – UHLÍK, Jan. Stylová rekonstrukce městského chrámu v druhé polovině 19. století na příkladu kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě.

Konference *Od c. k. Ústrednej komisie k európskemu kultúrnemu dedičstvu – 165. výročie začatia činnosti c. k. Ústrednej komisie pre zachovanie a výskum umeleckých pamiatok (1853 – 1918 – 2018)* pořádaná Pamiatkovým úradom Slovenskej republiky a Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied (Bratislava, Slovensko, 21. 11. – 22. 11. 2018) – příspěvek: UHLÍK, Jan. Bestia triumphans? Úloha Soupisné komise královského hlavního města Prahy při dokumentaci a záchraně památkově hodnotných objektů v průběhu Pražské asanace.

Workshop *Památková péče na rozcestí* pořádaný v rámci SGS ČVUT (SGS16/178/OHK1/2T/15) (Praha, listopad 2017) – spoluorganizátor workshopu a příspěvek: UHLÍK, Jan. Projekt "Obnova historických částí malých měst (Kutná Hora, Pelhřimov, Šumperk) a nové realizace v nich na přelomu 19. a 20. století v kontextu dobových úvah o památkové péči" – výsledky a podněty k dalšímu bádání.

Konference *100. výročí Katechismu památkové péče Maxe Dvořáka* pořádaná ČNK ICOMOS (Praha, listopad 2016) – příspěvek: UHLÍK, Jan. Katechismus Maxe Dvořáka v kontextu památkové péče jeho doby.

d) Přednášky

UHLÍK, Jan. *Kamil Hilbert – architekt a památkář*. Louny, Městská knihovna, 12. 3. 2019.

UHLÍK, Jan. *Architekt Jan Vejrych (1856 – 1926)*. Jilemnice, Krkonošské muzeum v Jilemnici, 9. 9. 2017.

UHLÍK, Jan. *O hodnotě celistvosti*. Praha, Fakulta architektury ČVUT, 11. 5. 2017.

e) Výstavy

Architekt a památkář František Schmoranz st. a rod Schmoranzů ze Slatiňan. Chrudim, Regionální muzeum v Chrudimi, 18. 9. 2020 – 31. 1. 2021, spoluautor.

Památková péče na rozcestí. Praha, Fakulta architektury ČVUT, 20. 11. – 1. 12. 2017, spoluautor.

Jan Vejrych: Architekt z Horní Branné u Jilemnice. Jilemnice, Krkonošské muzeum v Jilemnici, 23. 6. – 1. 10. 2017, autor.

f) Grantové projekty

Strategie AV21 (výzk. program Evropa a stát: mezi barbarstvím a civilizací), 2020: *Návrat ke gotice v Českých zemích: architekt a památkář František Schmoranz st.*, člen řešitelského týmu.

Regionální spolupráce krajů a ústavů AV ČR, 2017–2019: *Výzkum středověkého sochařství a malířství Pardubického kraje. Osobnost architekta Františka Schmoranze st. a regotizace staveb a jejich vnitřního vybavení v rámci regionu* (R300331701), člen řešitelského týmu.

SGS ČVUT, 2016–2017: *Obnova historických částí malých měst (Kutná Hora, Pelhřimov, Šumperk) a nové realizace v nich na přelomu 19. a 20. století v kontextu dobových úvah o památkové péči* (SGS16/178/OHK1/2T/15), řešitel.

Ohlasy

UHLÍK, Jan. Hodnota celistvosti v kontextu hodnot památek, její formy a význam. In: HŮRKOVÁ, Ludmila – PRIX, Dalibor (eds.). *Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století*. Praha 2019, s. 117–149. – **citace** v TREFNÁ, Magdaléna. *Historická stavba jako muzeum (Otázky současné*

architektury a památkové péče). Praha 2021. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, pozn. 112, 113, 116, 163.

SUMMARY

The dissertation deals with the issue of reconstructions and new realizations in historical parts of Prague (Old and New Towns of Prague, Lesser Town, Hradčany, Josefov and Vyšehrad) at the end of the 19th and the beginning of the 20th century against the background of period discussions about the content and new direction of monument care, as reflected in selected projects (whether implemented or unrealized) representing the construction activities of the time in the metropolis. The work not only raises questions about the immediate conceptual and stylistic solutions used by individual architects, but also considers the more general issues of the development of monument care in the Czech lands in the period under review. Its focus is on the analysis of the influence of current ideas and opinions in the field of theory of monument care on construction practice represented by individual cases and the identification of the retroactive impact of practical experience on the form of field theory.

Individual case studies (discussed projects) are selected to cover both major Prague urban projects at the turn of the 19th and 20th centuries, as well as (un)implemented transformations of selected buildings and architectural ensembles in this period.

The work is primarily focused on the period between 1890 and 1918, i.e. approximately from the time of finalization of preparations for the beginning of the Prague redevelopment until the end of World War I, which fundamentally changed the socio-political environment in the Czech lands and significantly interfered in thinking about urban issues, architecture and care for cultural heritage. However, the year 1890 is not understood as a fixed boundary for our considerations, because the events in Prague in the last decade of the 19th century were a natural continuation and culmination of tendencies that gradually matured during the entire second half of the century – and in the case of theoretical concepts of monument care, their roots were even deeper. Therefore, among the discussed projects is a proposal for the use of land acquired by the abolition of the Prague fortifications prepared by the city's construction and economic office already in the seventies of the 19th century.

The text is divided into six chapters. In the final part, the most important findings related to the researched issue are summarized in a synthetic form and their significance for today's monument care is discussed. Part of the work is an overview of the literature and archive sources used, an overview of selected projects in the historical parts of Prague dealt with in the

monitored period by the Register Commission of the Royal Capital City of Prague and the Club for Old Prague and a pictorial appendix combining selected planning documentation with historical and current photo documentation.

Klíčová slova (česky)

památková péče, hodnoty památek, dějiny architektury, Praha, 19. století, 20. století

Klíčová slova (anglicky)

monument care, values of monuments, history of architecture, Prague, 19th century, 20th century

RESUMÉ

Disertační práce se na pozadí dobových diskusí o náplni a novém směřování péče o památky zabývá problematikou rekonstrukcí a nových realizací v historických částech Prahy (Staré a Nové Město pražské, Malá Strana, Hradčany, Josefov a Vyšehrad) na konci 19. a na počátku 20. století, tak jak se odrážela ve vybraných projektech (ať již realizovaných či nerealizovaných) reprezentujících stavební aktivity té doby v metropoli. Práce si klade nejen otázky týkající se bezprostředně koncepčních a stylových řešení používaných jednotlivými architekty, ale zamýšlí se zároveň nad obecnějšími otázkami vývoje domácí památkové péče ve sledovaném období. Její těžiště spočívá v analýze vlivu aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče na stavební praxi reprezentovanou jednotlivými kauzami a identifikaci zpětného dopadu praktických zkušeností na podobu teorie oboru.

Jednotlivé případové studie (diskutované projekty) jsou vybrané tak, aby pokryly jak zásadní pražské urbanistické projekty přelomu 19. a 20. století, tak i (ne)realizované proměny vybraných staveb a architektonických souborů v tomto období.

Práce je primárně zaměřená na období mezi léty 1890 a 1918, tedy přibližně od doby finalizace příprav na zahájení pražské asanace do konce 1. světové války, která zásadním způsobem proměnila společensko-politické prostředí v českých zemích a výrazným způsobem zasáhla do uvažování o urbanistických otázkách, architektuře a péči o kulturní dědictví. Rok 1890 ovšem není chápán jako pevná hranice našich úvah, neboť dění v Praze v posledním desetiletí 19. století bylo přirozeným pokračováním a vyústěním tendencí, které postupně dozrávaly v průběhu celé druhé poloviny století – a v případě teoretických koncepcí památkové péče měly své kořeny ještě hlouběji. Mezi diskutovanými projekty se tak nachází návrh na využití pozemků získaných zrušením pražského opevnění připravený městským stavebním a hospodářským úřadem již v sedmdesátých letech 19. století.

Text je rozdělený do šesti kapitol. V závěrečné části jsou syntetickou formou shrnuté nejdůležitější poznatky a zjištění vztahující se ke zkoumané problematice a je diskutovaný jejich význam pro dnešní památkovou péči. Součástí práce je přehled použité literatury a pramenů, přehled vybraných projektů v historických částech Prahy řešených ve sledovaném období Komisí pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy a Klubem Za starou Prahu a obrazová příloha kombinující vybranou plánovou dokumentaci s historickou a současnou fotodokumentací.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1. Praha, vyústění Karmelitské ulice do Malostranského náměstí po vytvoření průlomu U Klíčů, kolem 1905. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 009806.

2. Praha, severní strana Staroměstského náměstí s původními domy čp. 931–933/I, Václav Jansa, 1896. Převzato z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vaclav_Jansa_-_Staromestske_namesti,_severni_strana.JPG, vyhledáno 6. 1. 2022.

3. Praha, dům čp. 16/I před bouráním, před 1908. CHYTIL, Karel – HILBERT, Kamil. Dům Andělské koleje na Starém městě (č. p. 16 n. 1.). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy IV*, 1912, s. 41. Reprofoto: autor.

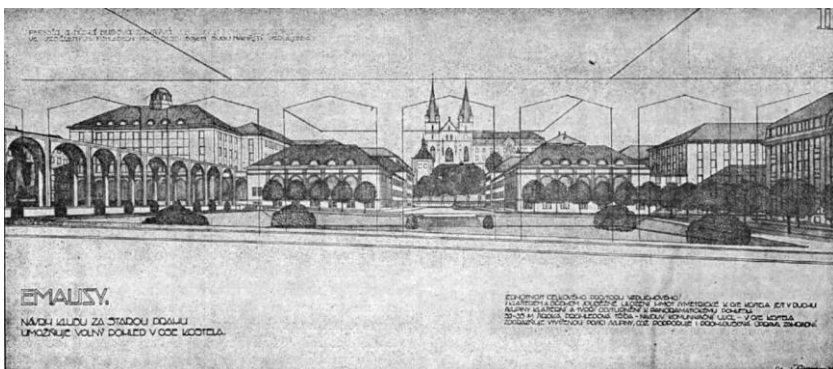
4. Praha, model návrhu Pavla Janáka na zachování Braunova domu, 1910. "JNK" (Pavel JANÁK). Jak může býti Braunův dům zachován? *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 61. Reprofoto: autor.

IV. Pohled z nábřeží před uměl.-prům. školou.

Navržená výška římsy domu II ¹ / ₂ patrov.	= 13'00 m
" " hřebene	= 18'50 m
" " římsy budovy veřejné	= 11'50 m
" " hřebene " "	= 15'00 m

5. Praha, zkouška výškového zastavění na malostranském pobřeží – pohled z nábřeží před UMPRUM, 1905. BALŠÁNEK, Antonín. Panorama hradčanské a omezení výšek na Malé Straně. *Architektonický obzor* V, 1906, tabule 1. Reprofoto: autor.

6. Praha, návrh Klubu Za starou Prahu na zachování pohledu na Emauzy s obrysy úředního projektu Vlastislava Hofmana – pohled z nábřeží, 1917. HÜBSCHMANN, Bohumil. Poslední zbytek panoramatu Nového Města pražského ohrožen. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek v Čechách* VI, 1915–1917, s. 19. Reprofoto: autor.

7. Praha, hlavní průčelí paláce Straků z Nedabylic čp. 476/III do Maltézského náměstí, počátek 20. století. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 011111.

8. Praha, Gočárův kubistický dům U černé Matky Boží z roku 1912, dobový snímek. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 018872.